

КОМІЧНА МОДАЛЬНІСТЬ: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА

У статті вперше розглядається таке поняття як «комічна модальність», яка визначається як особливий вид загальномовної універсальної категорії модальності, що виражає оціночне судження мовця або автора з метою створення комічного ефекту. Наша мета, в рамках реалізації комічної модальності виділити і характеризувати її основні види: етичний, естетичний, інтелектуальний, психологічний, отичний, онтологічний і змішаний.

Різні теорії і концепції комічного дозволяють нам говорити про те, що в основі створення комічного в усіх його формах лежить не тільки протиріччя, яке виражається в протиставленні певної соціальної, моральної, етичної, загальноприйнятої норми і в деякому прояві контрасту, але також і в оцінці.

У цьому зв'язку відзначимо, що категорія оцінки вже тривалий час приваблює увагу вчених різних галузей знань, серед яких і лінгвісти (А. Арутюнова, Е. Вольф, А. Івін, Ю. Колясева, Р. Мурясов, А. Яроцька та ін.). Зацікавлення в оцінці не випадкове. Оціночні засоби відіграють важливу роль у житті людини і суспільства, зокрема, у мовній комунікації.

З поняттям оцінки тісним чином пов'язана категорія модальності і трактується як категорія, що виражає зв'язок висловлювання з реальною дійсністю. У сучасному мовознавстві існують різноманітні трактування терміну «модальність», однак, спільною їх рисою є той факт, що характеризує їх усіх елемент оцінювання. На підставі того, що піддається оцінці, ряд дослідників виділяє об'єктивну і суб'єктивну модальність. Об'єктивна модальність виражає різні види висловлювання до дійсності, в свою чергу суб'єктивна модальність – різні види відношення мовця до предмету повідомлення [3, с. 86; 4; 5, с. 24–25; 6, с. 58; 7, с. 115–117].

Об'єктивну модальність характеризують в перспективі мовного суб'єкта, який не проявляє у висловленні свого суб'єктивного ставлення до предмета мовлення, а висловлює лише об'єктивний стан речей. Якщо ж мовець привносить в своє висловлювання елементи власної думки, то таке висловлювання є суб'єктивно-модальним [1, с. 4–5].

В. Виноградов вважав модальність суб'єктивно-об'єктивною категорією і називав її невід'ємною частиною речення, його конструктивною ознакою. Однак якщо об'єктивна модальність є обов'язковою ознакою будь-якого висловлювання і складає одну з категорій, що формує предикативну одиницю – речення, то суб'єктивна модальність не є обов'язковою ознакою висловлювання, а виступає як формально-граматичне значення. Смісловою основою такої модальності є оцінка мовця в описуваних фактах, наприклад, впевненість або невпевненість,

згода або незгода, позитивна чи негативна оцінка тощо [2, с. 55–56].

Отже, якщо об'єктивну модальність розглядають як універсально семантичну ознаку і невід'ємну частину будь-якого речення, то на цій підставі комічне висловлювання також володіє даною характеристикою. Однак якщо суб'єктивну модальність прийнято вважати факультативною ознакою висловлювання, на відміну від об'єктивної модальності, то в комічному висловлюванні суб'єктивна модальність, де на перше місце виходить оцінка описуваних мовцем фактів, грає виключно важливу роль.

Дана обставина дозволяє нам говорити про комічну модальність, для якої крім об'єктивно-модальної оцінки обов'язковим є суб'єктивно модальне значення, тобто ставлення мовця до того, про що він повідомляє.

Під комічною модальністю, таким чином, ми розуміємо особливий вид загальномовної універсальної категорії модальності, що виражає оцінювальне судження мовця чи автора, стосовно повідомлення з метою створення комічного ефекту.

У зв'язку з тим, що суб'єктивне модальне значення передбачає різні види ставлення мовця (або автора) до об'єкта, можна зробити висновок, що комічна модальність далеко не однорідна. Вона структурується за видами на основі оцінювального ставлення до явищ дійсності, що описуються:

- етична модальність (від англ. 'Ought', що означає обов'язковість), що включає в себе бажання наблизитися до світу обов'язку;
- етична модальність, що включає чіткий розподіл позитивного і негативного, співвідношення норми і аномалії, серйозного та смішного, де об'єктом сміху є людські недоліки: слабкість, поганий характер, гнів, честолюбство, жадібність, марнотратство тощо (але коли вони не абсолютно порочні), тобто галузь «нешкідливих» порушень етичної моралі;
- естетична модальність, що акцентує увагу на протистоянні піднесеного і приземленого, прекрасного і потворного;
- онтологічна модальність, що представляє сміх і карнавал, як саме життя;
- психологічна модальність, що передбачає порушення напруженого очікування, страху, душевного хвилювання;
- інтелектуальна модальність, що оцінює духовну організацію людини, рівень інтелекту, співвідношення раціонального та ірраціонального;
- змішана модальність, що припускає наявність двох або більше видів комічної модальності у вираженні авторського ставлення до повідомлення.

У сучасній лінгвістиці людська особистість (мовець або автор) відіграє особливу роль. Саме мовець або автор, повідомляючи співрозмовнику якусь інформацію і висловлюючи своє особисте ставлення

до неї, відбирає необхідні мовні засоби, розраховуючи на певний комунікативний ефект. У цьому зв'язку зауважимо, що модальність – це комплексна категорія, о має у своєму розпорядженні різні мовні засоби вираження (синтаксичні, морфологічні, лексичні). В цілому будь-які мовні одиниці залежно від наміру автора повідомлення і контексту можуть стати модальними. Однак оцінюваність у висловлюваннях, що створюють комічний ефект, досягається за рахунок різноманітних зображувально-виражальних засобів мови, тобто значну роль у формуванні комічної модальності тексту відіграє система стилістичних прийомів.

Як спосіб реалізації комічної модальності нам представляється комічний художній текст, оскільки він дозволяє автору за допомогою різних, несучих комічний зміст зображально-виражальних засобів мови створити емоційно-експресивні відтінки і тим самим відбити індивідуальний процес пізнання дійсності. Безумовно, комічна модальність може проявляти себе і в інших типах тексту, проте домінує вона саме в художньому тексті комічної спрямованості.

Відзначимо, що комічна модальність у художніх текстах висловлює суб'єктивне, але базується на об'єктивних факторах, ставлення автора до свого повідомлення. Таким чином, в художньому тексті відбувається мовне втілення особистості письменника.

Отже, можна зробити висновки, що одним з параметрів розуміння сутності комічного, окрім протиріччя, контрасту, порушення норм, також є думка і оцінка мовця (автора) про предмет або явище. Дана обставина дозволяє ввести поняття «комічна модальність», яке включає в себе різні види відношення мовця (або автора) до того, про що він повідомляє. На основі критерію оцінного ставлення до описуваних фактів дійсності комічна модальність структурується за такими видами: етичний, естетичний, онтологічний, психологічний, інтелектуальний та змішаний. Останній передбачає поєднання двох або більше видів комічної модальності у вираженні авторського ставлення до дійсності.

Список використаних джерел:

1. Єрохіна Е. Л. Історія зарубіжної літератури. XIX–XX ст. / О. Л. Єрохіна. – М. : Олімп, 1999. – 535 с.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство [Текст]: підручник для студ. філол. спец. вузів / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 1999. – 288 с.
3. Походня С. І. Мовні види і засоби реалізації іронії. : [Учеб. посібник] / Походня Софія Іванівна – Київ : Наукова думка, 1989. – 128 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: Підручник. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
5. Федоренко О. І. Основи лінгвістичних досліджень: Підручник / О. І. Федоренко, С. М. Сухорольська, О. В. Руда. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 296 с.